

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

חינוך למניעת מחלות מין בקרב בני נוער בישראל

מוגש לוועדת החינוך, התרבות והספורט
לקראת יום האיידס הבין-לאומי

כ"ג בכסלו תשע"א
30 בנובמבר 2010

כתיבה: מריה רבינוביץ'
אישור: שרון סופר, ראש צוות
עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

הכנסת, מרכז המחקר והמידע
קריית בן-גוריון, ירושלים 91950
טל': 02 - 6408240/1
פקס: 02 - 6496103
www.knesset.gov.il/mmm

מסמך זה נכתב לבקשתו של חבר הכנסת אלכס מילר יושב ראש ועדת החינוך, התרבות, והספורט לקראת דיון בוועדה לציון יום האיידס הבין-לאומי. במסמך יובא רקע על פעילות מינית, התנהגויות מין ומחלות מין בקרב בני נוער בישראל, וכן מידע על הפעילות של משרד הבריאות ושל משרד החינוך למניעת מחלות מין.

ממצאים עיקריים

- **מחלות מין הן מחלות המועברות במגע מיני. משנת 2000 ועד שנת 2009 התגלו בישראל יותר מ- 2,500 מקרים של הדבקות במחלות מין המחייבים דיווח למשרד הבריאות בקרב בני 15-19.**
- **משרד הבריאות מעריך כי יש כ-6,900 חולי איידס ונשאי נגיף HIV בישראל, ובהם 4,870 מדווחים למשרד. מכלל נשאי הנגיף וחולי איידס שחיו בישראל בסוף שנת 2009, 142 נדבקו בהיותם בני 15-19. בכל שנה מתגלים מקרים חדשים של איידס בקרב בני נוער בגיל זה; בשנים 2009-2000 התגלו מ-2 עד 17 מקרים בכל שנה (2 ב-2008 ו-17 ב-2001). בשנים 2009-2000 נפטרו מאיידס 14 בני נוער שגילם 15-19. שיעור ההימצאות של נגיף האיידס בקרב בני נוער בשנים האחרונות יציב, ובשנת 2009 היה 6.9 חולים ל-100,000 איש.**
- **לעתים מחלות מין עוברות ללא סימפטומים. הקושי בזיהוי מידי של מחלות מין והחשש מפני החשיפה הכרוכה בטיפול מגבירים את סכנת ההתפשטות של מחלות מין ומקשים לאמוד את היקף התופעה. הערכה היא ששיעור מחלות המין בקרב בני נוער גדול מהמדווח.**
- **ממחקרים על התנהגויות מין של בני נוער בישראל עולה כי בני הנוער המקיימים יחסי מין נוטים להתנהגות מינית מסתכנת ולא אחראית: קיום יחסי מין עם מספר גדול של בני זוג וקיום יחסי מין ללא שימוש באמצעי מניעה. תחילת הפעילות המינית בגיל מוקדם, מגע מיני עם בני זוג רבים והימנעות משימוש באמצעי מניעה הם גורמי סיכון רבי משקל להידבקות במחלות מין. לפיכך, כיום בני נוער נחשבים לקבוצה הנתונה בסיכון מוגבר להידבק במחלות אלו.**
- **המחקר בישראל בכל הנוגע להתנהגות מינית של בני נוער מתמקד בבני נוער בתיכון, אף שממצאי המחקר מלמדים שהתנסות מינית של בני נוער מתחילה לעתים קרובות מוקדם יותר. חסר במחקר על גילאים צעירים, וכן בקרב קבוצות דוגמת המגזר הערבי והמגזר הדתי, מקשה לגבש מדיניות ולהכין תוכניות חינוכיות המבוססות על עובדות.**
- **משרד החינוך הוא הגורם העיקרי המופקד על חינוך מיני במערכת החינוך בכלל ועל חינוך למניעת מחלות מין בפרט. במשרד פועלת יחידה לחינוך למיניות, לזוגיות ולחיי משפחה בשירות הפסיכולוגי-ייעוצי (שפ"י), ומועסקות בה שבע מדריכות במשרה חלקית שמכשירות יועצות ופסיכולוגים חינוכיים לעסוק בחינוך מיני. כל אחת מהמדריכות מייחדת לנושא חינוך מיני יום וחצי בשבוע בממוצע, ובסך הכול עומדים לרשות היחידה 12 ימי הדרכה שבועיים בלבד בעבור כלל מערכת החינוך.**
- **תוכניות לחינוך מיני במערכת החינוך הממלכתית משולבות במסגרת התוכנית "כישורי חיים". נושאים כגון מחלות מין, איידס, אמצעי מניעה וזהות מינית מיועדים ללמידה בחטיבות הביניים, בכיתות ח' ו-ט', ומוקצות לעניין זה כ-30 שעות שנתיות. בבתי-הספר התיכוניים הוראת התוכנית "כישורי חיים" מתבססת על רשימת נושאים מומלצים שמשרד החינוך מפרסם מעת לעת. בשנת**

הלימודים הנוכחית רשימת הנושאים המומלצים כוללת חינוך מיני. ההחלטה בדבר הנושאים שיימדו בפועל בתיכונים נתונה להחלטת הנהלת בית הספר.

- אף שהתוכנית "כישורי חיים" היא תוכנית חובה, לפי בדיקה של משרד החינוך היא פועלת ב-60%-70% מבתי-הספר הממלכתיים בלבד. גם כאשר התוכנית מיושמת, לא תמיד נכללים בה השיעורים הממוקדים בחינוך מיני.
- במרס 2009 הוצגו בכנסת נתוני סקר של משרד החינוך שבדק את יישום התוכנית "כישורי חיים" בבתי-הספר במחוז הדרום (ב-90% מבתי-הספר של המחוז). בסקר עלה כי היקף הלימוד של נושאים הקשורים למניעת מחלות מין שנכללים בתוכנית "כישורי חיים" הוא כדלקמן: חינוך למיניות בריאה – 35%; אמצעי מניעה והיריון – 6%; מניעת מחלות מין, ובכלל זה איידס – 8% בלבד.
- בשנת 2005 ערך משרד החינוך סקר טלפוני בקרב 321 מנהלי בתי-הספר (כ-18% מכלל מנהלי בתי-הספר) במטרה ללמוד על הפעילויות בבתי-הספר במסגרת שבוע האיידס. נמצא כי רק בכ-40% מבתי-הספר העל-יסודיים (חטיבות ביניים ותיכונים) וב-7% מבתי-הספר היסודיים נערכה פעילות מיוחדת לרגל יום האיידס הבין-לאומי.
- הפעלת התוכניות על מניעת מחלות מין וחינוך מיני בכל בבתי-ספר היא חלקית בלבד. לפי מחקרים, רוב התלמידים לא קיבלו הדרכה בתחום זה או למדו את הנושאים האלה שעות מעטות. נטען כי החינוך המיני בבתי-ספר ניתן כתגובה מקרית לאירוע נקודתי, ואיננו מאפשר דיון של ממש בנושאים המטרידים בני נוער.
- משרד הבריאות גם הוא אחראי למניעת מחלות מין ולהגברת המודעות בנושא זה. הגורם העיקרי שבאמצעותו משרד הבריאות מעורב בחינוך מיני לתלמידים הוא שירותי בריאות לתלמיד הניתנים בכיתות א' עד ט'. שירותי בריאות לתלמיד שבאחריות המשרד אינם ניתנים בתיכון. הפעלת השירות נעשית על ידי **אחיות בריאות הציבור**, המועסקות משנת הלימודים הנוכחית על-ידי חברת "נטלי", ספקית שירותי בריאות פרטית שנבחרה במכרז. על-פי תנאי המכרז, האחיות אמורות ללמד חינוך מיני במסגרת הוראת הרפואה המונעת.

רקע

מחלות מין הן מחלות שמועברות ביחסי מין. ממידע של הארגון הבריאות העולמי עולה כי בעולם כיום רוב החולים במחלות מין הם צעירים בני 15-24: יותר מ-60% מהנדבקים החדשים במחלות מין בכלל ויותר מ-50% מכלל חולי האיידס ונשאי הנגיף כיום הם בגילם האלה.¹ גם בישראל אנשי מקצוע כגון רופאים ועובדים סוציאליים מדווחים כי בני נוער נחשבים לאוכלוסייה הנתונה בסיכון מוגבר להידבק

¹ World Health Organization: [10 facts on sexually transmitted infections](#), last visit: 24 November 2010.

במחלות מין.² ממחקרים על התנהגויות מין של בני נוער עולה כי השילוב של תחילת פעילות מינית בגיל מוקדם ושל מגע מיני עם בני זוג מרובים הוא גורם סיכון רב משקל להידבקות במחלות מין.³

הקושי בזיהוי מידי של מחלות מין והחשש מפני החשיפה הכרוכה בטיפול מגבירים את סכנת ההתפשטות של מחלות המין ומקשים לאמוד את היקף התופעה.

על רקע זה יש חשיבות בקידום שיטות למניעת התנהגויות מין המסוכנות לבריאותם ולרווחתם של צעירים. ארגון הבריאות העולמי קבע כי העלאת המודעות לסכנת ההידבקות במחלות מין ורכישת ידע עליהן חייבות להיות חלק בלתי נפרד מחינוך מיני של בני נוער.⁴ עם זאת, חינוך מיני הוא נושא מעורר מחלוקת מטבעו. כיום אין בישראל הסכמה בין גורמים בציבור בכל הנוגע לצורך בחינוך מיני בכלל ובבתי-ספר בפרט. גם כאשר הנושא נכלל בתוכנית הלימודים יש מחלוקות בדבר הגילים שאליהם הוא מכוון, תכניו, אופיו ומטרותיו. כמו כן, מיניות היא לעתים קרובות נושא שיש קושי לדבר עליו בפתיחות בכיתה. קשיים אלו משפיעים הן על קביעת מדיניות בתחום והן על יישומה, כפי שנראה להן.⁵

1. התנהגויות מין בקרב בני נוער⁶

המחקר בישראל בכל הנוגע להתנהגויות מין של בני נוער מתמקד בבני נוער בתיכון, אף שממצאי המחקר מלמדים שהתנסות מינית של בני נוער מתחילה לעתים קרובות מוקדם יותר.

מדינת ישראל משתתפת מאז שנת 1994 בסקר של ארגון הבריאות העולמי בנושא התנהגות בריאות של בני נוער. ההתנהגות המינית נבדקה בקרב תלמידי כיתה י' בחינוך הממלכתי היהודי בלבד (אף שבנושאים אחרים כלולים גם תלמידים בכיתות ה' ו' ותלמידים במגזר הלא-יהודי). לפי ממצאי הסקר, 23% מן הבנים ו-8% מן הבנות קיימו יחסי מין בגיל 15. ישראל עומדת במקום הלפני אחרון בקרב כ-45 מדינות מערביות שהשתתפו בסקר. מהנחקרים שקיימו יחסי מין, 63% מן הבנות ו-81% מן הבנים ציינו שהשתמשו בקונדום, 17% מן הבנות ציינו שהשתמשו בגלולה למניעת הריון ו-15% מן הבנים ציינו שבת זוגם השתמשה בגלולה.⁷

בני נוער פעילים מינית נשאלו מתי קיימו יחסי מין לראשונה. ממצאי בדיקה זו מצביעים על עלייה ניכרת בשיעור הבנות שהחלו לקיים יחסי מין בגיל 13 ואף בגיל צעיר יותר. כמו כן, נמצאה ירידה של כ-20% (בין השנים 1994 ו-2006) בשיעור בני הנוער הפעילים מינית שהשתמשו בקונדום בפעם האחרונה שקיימו יחסי מין:

² מירי כהן, מנהלת תחום בכיר, שירותי הצלה וע"ר במשרד הבריאות, תשובה על בקשת מידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 22 בנובמבר 2010.

³ מיכאל דן, מחלות המועברות במגע מיני, המחלקה לאם, לילד ולמתבגר, אתר האינטרנט של משרד החינוך, כניסה אחרונה: 22 בנובמבר 2010.

⁴ World Health Organization: 10 facts on sexually transmitted infections, last visit: 24 November 2010.

⁵ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, חינוך מיני במערכת החינוך, כתיבה: אתי וייסבלאי, מרס 2010.

⁶ שם.

⁷ World Health Organization, "Health Behavior in School-Aged Children – A World Health Organization Cross National Study", at: <http://www.euro.who.int/Document/E91416.pdf>.

טבלה 1: שיעור התלמידים היהודים החילונים בכיתות י' שבפעם האחרונה שקיימו יחסי מין השתמשו בקונדום, לפי מין ושנת סקר

שנה	כלל התלמידים	בנים	בנות
1994	84%	89%	73%
1998	82%	84%	74%
2002	76%	82%	61%
2006	68%	71%	59%

בשנת 2002 נערך סקר מקיף על התנהגויות מין בקרב בני נוער בחינוך הממלכתי. במחקר נבדק טווח רחב של התנהגויות מין של תלמידים בסולם הכולל נשיקות, התגפפות מעל הבגדים, התגפפות מתחת לבגדים, נגיעה באברי המין ויחסי מין. ממצאי המחקר מעידים כי התנהגות מינית, ובכלל זה יחסי מין מלאים, היא נורמטיבית בעבור תלמידים בגיל התיכון, והפערים בין המינים בכל הנוגע להתנסויות מיניות מצטמצמים ככל שעולה גיל הנבדקים.

על-פי תוצאות הסקר, בכיתה ט' כ-15% מן הבנים וכ-6% מן הבנות קיימו יחסי מין, וכ-31% מן הבנים וכ-15% מן הבנות התנסו בפעילות מינית שכללה מגע באברי המין. בכיתה י"ב כ-46% מן הבנים וכ-32% מן הבנות קיימו יחסי מין מלאים, כ-62% מן הבנים וכ-55% מן הבנות התנסו בפעילות מינית שכללה מגע באברי המין, וכמעט כולם התנסו בהתגפפות מעל ומתחת לבגדים ובנשיקות. מהגורמים שנמצא שהם מעודדים קיום יחסי מין בגיל צעיר: תפיסה שרוב בני גילם מקיימים יחסי מין, חוסר הצלחה בלימודים וחיים ללא שני ההורים (במשפחה חד-הורית או מחוץ לבית). כמו כן נמצא כי נערות עולות נוטות לקיים יחסי מין בגיל צעיר יותר ממי שאינן עולות.

השוואה בין ממצאי מחקר זה לממצאי מחקר דומה שנערך בראשית שנות ה-70 מלמדת על עלייה בשיעור בני הנוער שהתנסו ביחסי מין ובסוגים אחרים של התנסויות מיניות, ובעיקר בקרב בנות.⁸

טבלה 2: שיעור בני הנוער שהתנסו ביחסי מין ובסוגים אחרים של התנסות מינית

	בנות		בנים	
	1974	2002	1974	2002
התגפפות מתחת לבגדים	46%	68%	64%	70%
נגיעה באברי המין	28%	54%	47%	62%
יחסי מין	14%	32%	43%	56%

במחקר שנערך בשנת 2003 בקרב כ-1,000 בני נוער בכיתה י"א מאזור הצפון נמצא כי 33.3% מבני הנוער בגיל זה קיימו יחסי מין והם פעילים מינית – 47.7% מן הבנים ו-19.2% מן הבנות. במחקר נבדקה

⁸ Ronny A. Shtarkshall et al., "Sexual Milestones and Factors Associated with Coitus Initiation Among Israeli High School Students", *Arch Sex Behav* (2009) 38: 591-604.

התנהגות מינית הכרוכה בסיכון בקרב בני נוער ונמצא כי שיעור גדול מבני הנוער הפעילים מינית מסתכנים בהתנהגותם המינית: מתחילים לקיים יחסי מין בגיל צעיר, מקיימים יחסי מין עם מספר גדול של בני זוג, מקיימים יחסי מין מזדמנים ולא תמיד משתמשים באמצעי מניעה.⁹

טבלה 3: שיעור קיום יחסי מין בקרב בני נוער לפי גיל ומספר בני הזוג					
יחסים עם בני זוג מזדמנים		מספר בני הזוג		גיל קיום יחסי מין לראשונה	
36%	לא קיימו יחסים עם בני זוג מזדמנים	39%	בן זוג אחד	6%	גיל 12 או לפני כן
25%	בן זוג מזדמן אחד	19%	שני בני זוג	40%	גיל 13 עד 15
29%	שניים עד חמישה בני זוג מזדמנים	25%	שלושה עד חמישה בני זוג	41%	גיל 16
8%	חמישה בני זוג מזדמנים או יותר	15%	שישה בני זוג או יותר	11%	גיל 17

נדגיש כי מחקר זה נעשה במחוז הצפון בלבד, ואינו מייצג את שאר אזורי הארץ.

כיום חסרים מחקרים על גילאים צעירים יותר, וכן בקרב קבוצות דוגמת המגזר הערבי והמגזר הדתי. הדבר מקשה, בין השאר, לקבוע מדיניות ולהכין תוכניות חינוכיות המבוססות על עובדות.

2. מחלות מין ותפוצתן בקרב בני נוער

מחלות מין הן מחלות המועברות במגע מיני. חלק מהמחלות עוברות גם דרך הדם, וחלקן עוברות לילודים בזמן היריון או לידה. מחלות אלו יכולות לגרום לזיהומים, לבעיות פוריות, לבעיות בתפקוד המיני, למחלות כרוניות כמו סרטן ולמוות. לעתים מחלות המועברות במין עוברות ללא סימפטומים, בעיקר אצל נשים.¹⁰ משום כך, רבים מהנדבקים במחלת מין אינם יודעים שהם חולים ואינם פונים מייד לקבל טיפול רפואי, והדבר מגביר את סכנת ההתפשטות של מחלות מין. כמו כן, הדבר מקשה לאמוד את התחלואה במחלות אלו. אנשי מקצוע מעריכים כי **שיעור מחלות מין בקרב בני נוער גבוה מהמזדווח**.

כיום בעולם יש יותר מ-30 סוגים של מחלות מין הנגרמות מחיידקים ומווירוסים.¹¹

ככלל, אפשר לחלק מחלות מין לאלו שמתבטאות במחלה של אברי מין ולאילו שהשפעתן אחרת. המחלות הנפוצות כיום בעיקר בקרב הצעירים שמתבטאות במחלה של איברי מין הן **כלמידיה**, **זיבה** (גונוריאה), **עגבת** (סיפיליס), **הרפס של אברי מין ויבלות של מחלות מין** (קונדילומה).¹²

קבוצה אחרת של מחלות מין הן מחלות אשר מועברות במגע מיני אך אינן מתבטאות במחלה של אברי מין אלא באברים אחרים. העיקרית היא הכשל החיסוני הנרכש – **אידס**. אידס היא מחלה הנגרמת

⁹ קרן מייקל, "תרומת משאבי הפרט האישיים והבין-אישיים הכלליים והספציפיים לסיטואציה המינית, להתנהגות מינית מסתכנת בקרב בני נוער", חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת חיפה, הפקולטה ללימודי רווחה ובריאות, בית-הספר לעבודה סוציאלית, מרס 2006.

¹⁰ World Health Organization: [10 facts on sexually transmitted infections](#), last visit: 24 November 2010.

¹¹ שם.

¹² מיכאל דן, **מחלות המועברות במגע מיני**, המחלקה לאם לילד ולמתבגר, אתר האינטרנט של משרד החינוך, כניסה אחרונה: 22 בנובמבר 2010.

מנגיף HIV, הגורם להרס הדרגתי ומתמשך של המערכת החיסונית. לא כל נשאי הנגיף חולים, שכן עוברות שבע שנים בממוצע מעת ההידבקות בנגיף ועד להופעת סימני המחלה (בנשא שאינו מטופל). בשנים אלו נשא של הנגיף עשוי להעבירו לאחרים, אולם בו עצמו לא ניכרים סימני מחלה. הופעת סימני המחלה היא ביטוי לכישלון מערכת החיסון. אדם שחולה באיידס סובל בעיקר ממחלות זיהומיות הנגרמות מנגיפים אחרים, מפטריות, מטפילים ומגורמים אחרים אשר אינם פוגעים באותה חומרה באדם שמערכת החיסון שלו תקינה. המחלה אינה ניתנת לריפוי. כמו כן עלולות להתפתח בגוף החולה מחלות גידוליות דוגמת סרטן, שאף הן פועל יוצא של כישלון מערכת החיסון.¹³ התרופות שפותחו בשנים האחרונות אינן מסוגלות להשמיד את הנגיף, אך יש ביכולתן להאריך את חייהם של החולים.¹⁴ מדי יום מתגלים בעולם יותר מ-7,400 בני אדם שנדבקו בנגיף; בממוצע, לפחות אחד מהם ישראלי. 1,200 מכלל המתגלים החדשים מדי יום הם ילדים מתחת לגיל 15. 48% מהנדבקים בנגיף הם נשים.¹⁵

במשרד הבריאות מעריכים כי משנת 1981 ועד שנת 2009 היו בארץ כ-6,900 חולי איידס ונשאי הנגיף, ובהם 4,870 שדווחו למשרד. בתקופה זו נודע למשרד הבריאות על 1,277 אנשים שנפטרו מאיידס או עזבו את הארץ.

מכלל נשאי ה-HIV וחולי האיידס שחיו בישראל בסוף שנת 2009, 142 נדבקו בהיותם בני נוער בגיל 15-19. בשנים 2000-2009 נפטרו מאיידס 14 בני נוער שגילם 15-19.¹⁶

שיעור ההימצאות של הנגיף בקרב בני נוער בשנים האחרונות יציב, ובשנת 2009 היה 6.9 חולים ל-100,000. בכלל בני הנוער הנשאים, שיעור הבנות גבוה מעט משיעור הבנים (57% בנות ו-43% בנים). מרבית הבנות הן יוצאות מדינות אנדמיות לתחלואה (שבהן עומס התחלואה באיידס גבוה), ומרבית הבנים החולים דיווחו על קיום יחסי מין עם גברים אחרים או שמוצאם ממדינות אנדמיות לנגיף.¹⁷ **בכל שנה בשנים 2000-2009 התגלו 2-17 מקרים חדשים של איידס בקרב בני נוער שגילם 15-19; בשנת 2008 התגלו 2, ובשנת 2001 התגלו 17.**¹⁸

בטבלה 4 מוצגים נתונים של משרד הבריאות על מחלות מין בקרב בני נוער בני 15-19 שנאספו בשנים 2000-2009. יצוין כי הנתונים נוגעים רק למחלות שהמשרד הגדיר מחלות המחייבות דיווח: עגבת, זיבה, כלמידיה ואיידס.

¹³ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [הטיפול של מערכת החינוך בהסברה ובמלחמה באיידס](#), כתיבה: שירה בן ששון-פורסטנברג, 1 בדצמבר 2003; מוקד המידע של הכנסת, [יום האיידס הבין-לאומי](#), כתיבה: שרה צוובנר, 29 בנובמבר 2004.

¹⁴ אתר האינטרנט של משרד הבריאות: [מידע אמין על מחלות מין](#), 2005, כניסה אחרונה: 28 בנובמבר 2010.

¹⁵ היחידה המקצועית בנושא מיניות, מגדר ומשפחה של שפ"י, משרד החינוך, [איידס ומחלות מין](#), כניסה אחרונה: 24 בנובמבר 2010.

¹⁶ ד"ר זהר מור, יועץ ראש שירותי בריאות הציבור לשחפת ואיידס, מנהל התוכנית הלאומית לשחפת, משרד הבריאות, מכתב, 29 בנובמבר 2010.

¹⁷ מירי כהן, מנהלת תחום בכיר שירותי הצלה וע"ר במשרד הבריאות, תשובה על בקשת מידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 22 בנובמבר 2010.

¹⁸ ד"ר זהר מור, יועץ ראש שירותי בריאות הציבור לשחפת ואיידס, מנהל התוכנית הלאומית לשחפת, משרד הבריאות, מכתב, 29 בנובמבר 2010.

**טבלה 4: תחלואה במחלות המעוברות במין בקרב בני נוער בישראל שגילם 15-19
2009-2000**

מספרים מצטברים	
38	איידס ¹⁹
86	עגבת ראשונית ושניונית
1,530	זיבה
962	כלמידיה

במשרד החינוך אין כיום נתונים על תלמידים במערכת החינוך החולים במחלות מין או נושאים אותן. מידע זה חסוי ושמור במשרד הבריאות. למשרד החינוך מוכרים תלמידים אחדים (שניים או שלושה לכל היותר) החולים באיידס ולומדים במסגרת חינוכית של המשרד.²⁰

3. הטיפול בנושא מחלות מין במערכת החינוך

הגופים הממשלתיים העיקריים העוסקים במניעה של מחלות מין ובהגברת המודעות בכל הקשור למחלות מין ולחינוך מיני בקרב בני נוער הם משרד החינוך, משרד הבריאות ומשרד הרווחה השירותים החברתיים. במשרד החינוך אחראית לתחום החינוך המיני היחידה המקצועית לחינוך למיניות, לזוגיות ולחיי משפחה בשירות הפסיכולוגי-ייעוצי (שפ"י). ביחידה מועסקות שבע מדריכות שמפתחות תוכניות מניעה ועוסקות בהכשרת צוותי מקצוע – פסיכולוגים ויועצים חינוכיים – כדי שהם יוכלו להעביר את התוכניות הללו בקרב המורים, המחנכים והתלמידים בבתי-הספר. משרד הבריאות פועל במערכת החינוך באמצעות ספק שירותי בריאות לתלמיד, שמעסיק את אחיות בתי-הספר. על-פי תנאי המכרז, האחיות מופקדות על הוראת חינוך מיני במסגרת הוראת הרפואה המונעת. משרד הבריאות אחראי להפעלת שירותי בריאות לתלמיד בכיתות א' עד ט'. משרד הרווחה והשירותים החברתיים מפעיל תוכניות לחינוך מיני בקרב בני נוער בסיכון ששוהים במסגרות השמה חוץ-ביתיות שפועלות בחסות המשרד.

3.1 משרד החינוך

א. חוזרי מנכ"ל

המדיניות של משרד החינוך בדבר הטיפול בנושא מחלות מין, ובכלל זה איידס, בקרב התלמידים במערכת החינוך גובשה במהלך השנים והופצה בכמה חוזרי מנכ"ל.

- חוזר מנכ"ל בנושא "תלמידים נשאים או חולים באיידס" (תשס"ב/א) 2-13, מטפל בהיבטים הרפואיים, האתיים והחינוכיים-מניעתיים הקשורים לתלמידי בתי-הספר וגנים שחולים באיידס או נושאים את הנגיף HIV. על-פי החוזר, תלמיד שהוא נשא של הנגיף או חולה באיידס זכאי לכל הזכויות

¹⁹ לפי הרישום הלאומי בנושא HIV המתנהל במחלקה לשחפת ואיידס של משרד הבריאות, בסוף שנת 2009 היו בארץ 38 נשאי HIV וחולי איידס בני 15-19, ומתוכם 31 שנדבקו בעת הלידה מהאם (כ-82%).

²⁰ נטע ידיד, המדריכה הארצית בנושא מיניות, זוגיות ומשפחה של היחידה המקצועית למיניות, מגדר ומשפחה בשפ"י, משרד החינוך, שיחת טלפון, 23 בנובמבר 2010.

הניתנות לתלמידים האחרים. אין למנוע ממנו שום פעילות לימודית או חברתית בגן ובבית-הספר, אלא אם כן הרופא המטפל בו נתן הוראות אחרות. החלטות בדבר שינוי בתוכנית הלימודים של התלמיד החולה ייעשו בכל מקרה לגופו, על-פי צורכי התלמיד ובהתבסס על הדוח הרפואי.

אשר למסירת מידע על תלמיד שהוא נשא או חולה באיידס, בחוזר נקבע כי "היותו של ילד נשא או חולה איידס אינו מסכן את סביבתו. אי לכך דבר הנשאות או המחלה צריך להיות ידוע רק להורי הילד, לאפוטרופסו ולרופא המטפל בו". עם זאת, בחוזר ממליצים לידע את צוות החינוכי בדבר מחלת הילד או בדבר היותו נשא, כדי שיוכל לקבל את מלוא העזרה והתמיכה שכה דרושות לו.

נושאים נוספים המופעים בחוזר: הסבר על בדיקות איידס, מידע על חוק גילוי נגיפי איידס בקטינים, התשנ"ו-1996, המלצות לתוכניות מניעה ועוד.

- בשנת הלימודים **תשס"ב** פרסם מנכ"ל משרד החינוך חוזר בנושא "**הפעלת תוכניות למניעת איידס**" (חוזר מנכ"ל תשס"ב/7). על-פי החוזר מערכת החינוך רואה בעצמה שותפה במאמץ לעצירת התפשטות המחלה ולשינוי היחס כלפי נשאי הנגיף וחולי האיידס החיים בקרבנו. התוכניות החינוכיות-מניעיות המופעלות בבתי-הספר בנושא חינוך מיני ומניעת איידס נועדו לקדם מטרות אלו.

- בשנת הלימודים **תשס"ו** פרסם משרד החינוך חוזר מעודכן שנושאו "**בדיקה לגילוי נגיפי איידס בתלמידים בכיתות ט'-י"ב – איגרת לתלמידים**" (חוזר מנכ"ל תשס"ו/3(א), 2.2-55). חוזר זה נועד ליישם את החלטת ועדת החינוך של הכנסת משנת 2003 שלפיה על משרד החינוך לידע את כלל התלמידים בדבר זכותם להיבדק לגילוי נגיפי HIV לפי הוראות החוק לגילוי נגיפי איידס בקטינים, התשנ"ו-1996. בחוזר נכללת איגרת המיועדת לתלמידים בשני נוסחים – נוסח המיועד לתלמידי החינוך הכללי ונוסח המועד לתלמידי החינוך הדתי.

על-פי חוזר המנכ"ל, מנהלי בתי-הספר ימסרו את האיגרת לכל התלמידים בכיתות ט'-י"ב ויתלו אותה על לוח המודעות בבית-הספר. **בשני הנוסחים של האיגרת, שכותרתה "בדיקות חסויות לגילוי נגיף האיידס", מובאת לידיעת התלמידים זכותם על-פי החוק להיבדק לגילוי נגיפי איידס באופן חשאי, אמין ואחראי ובלא צורך ביידוע ההורים או בקבלת אישור מהם, באחד המרכזים הרפואיים המאושרים לכך. בחוזר מצוין כי אף שהחוק מאפשר עריכת בדיקה בלא יידוע ההורים, מומלץ להיעזר באדם בוגר קרוב (כגון הורה, מורה, יועץ חינוכי או קרוב משפחה בוגר) אשר ילווה את התלמיד ויתמוך בו בתהליך הבדיקה ובקבלת התוצאות.**²¹

ב. הכשרת הצוות המקצועי

מניעת מחלות מין בפרט וחינוך מיני בכלל מטופלים במסגרת הפעילות של היחידה המקצועית של המשרד למיניות, מגדר ומשפחה של שפ"י. היחידה עוסקת במגוון נושאים שקשורים למיניות האדם, ובכלל זה יחסי מין ומחלות מין. היחידה מגבשת מדיניות, מפתחת תוכניות מניעה ועוסקת בהכשרת צוותי מקצוע – פסיכולוגים ויועצים חינוכיים – כדי שהם יוכלו להעביר את התוכניות הללו בקרב המורים, המחנכים והתלמידים בבתי-הספר. ככלל, הכשרת צוות ההוראה בבית-הספר נעשית על-ידי

²¹ סוכם במרכז המחקר והמידע של הכנסת, [הסברה על מחלת האיידס במערכת החינוך](#), כתיבה: יובל וורגן, נובמבר 2005.

יועצים חינוכיים ולא על-ידי פסיכולוגים חינוכיים.²² זה ארבע שנים כל היועצים החינוכיים המתקבלים לעבודה במשרד החינוך חייבים לעבור הכשרה, בין השאר בנושא כישורי חיים, שחינוך מיני נכלל בה.²³ היקף ההכשרה הוא 180 שעות, והיא מתפרסת על שלוש שנים. לדברי גב' שוש צימרמן, מנהלת אגף תוכניות סיוע ומניעה בשפ"י, עד כה עברו את ההכשרה הייעודית כ-1,500 יועצים חינוכיים (כשליש מכ-4,300 היועצים החינוכיים הפועלים במערכת).²⁴

ביחידה למיניות, מגדר ומשפחה של שפ"י מועסקות כיום שבע מדריכות במשרה חלקית. כל אחת מהמדריכות מייחדת לנושא חינוך מיני יום וחצי בשבוע בממוצע, ובסך הכול עומדים לרשות היחידה 12 ימי הדרכה שבועיים בעבור כלל מערכת החינוך. ביחידה עובדת מדריכה מהמגזר הערבי שמתאימה את החומרים בנושא מיניות וכישורי חיים למגזר. משנת 2000 ועד היום כ-150 יועצים חינוכיים מהמגזר הערבי עברו הכשרה מקצועית בתחום החינוך המיני (כיום יש במגזר הערבי כ-650 יועצים חינוכיים).²⁶ גם בחינוך המיוחד יש תוכנית בנושא מיניות.²⁷

היחידה מעבירה כשש השתלמויות בשנה וכשלושה ימי עיון בנושאים הקשורים לחינוך מיני.²⁸

ליחידה אין סמכויות פיקוח ואכיפה בכל הנוגע להעברת פעילויות בנושא מיניות בבתי-הספר, אלא רק על מתן הכשרה מקצועית בתחום לצוותי הוראה של בתי-הספר על-ידי יועצים ופסיכולוגים חינוכיים.²⁹

ג. חינוך מיני בחינוך הממלכתי

בבתי-הספר בחינוך הממלכתי ניתן חינוך מיני במסגרת התוכנית "כישורי חיים", שכוללים בה נושאים כגון אלימות, שימוש בסמים ובאלכוהול והימורים. לפי חוזר מנכ"ל משרד החינוך משנת 2008³⁰ התוכנית "כישורי חיים" היא תוכנית חובה במערכת החינוך. בתי-הספר היסודיים מייחדים לתוכנית שעה שבועית, ובחטיבות הביניים ובתיכונים הנושא נלמד בשעת החינוך הקבועה במערכת לצד נושאים נוספים. בבתי-הספר התיכוניים הוראת התוכנית "כישורי חיים" מתבססת על רשימת נושאים מומלצים שמשרד החינוך מפרסם מעת לעת. בשנת הלימודים הנוכחית רשימת הנושאים המומלצים כוללת חינוך מיני. ההחלטה בדבר הנושאים שילמדו בתיכונים מתקבלת בכל בית-ספר לפי צרכיו.³¹

²² שוש צימרמן, מנהלת אגף תוכניות סיוע ומניעה בשפ"י, משרד החינוך, שיחת טלפון, 24 בנובמבר 2010.
²³ שם.

²⁴ להרחבה בנושא ראו: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [מחסור ביועצים ובפסיכולוגים חינוכיים במערכת החינוך](#), כתיבה: מריה רבינוביץ', 3 בפברואר 2010.

²⁵ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, אלימות נגד נשים – פעילות מערכת החינוך, כתיבה: אורלי אלמגור-לוטן, נובמבר 2010.
²⁶ לדברי אסעד מנסור, המדריכה הארצית בנושא מיניות במגזר הערבי בשפ"י, המחסור ביועצים חינוכיים במגזר הערבי מורגש פחות בשנה האחרונה, וכיום ב-80% מבתי-הספר במגזר יש יועץ חינוכי.

²⁷ נטע ידיד, המדריכה הארצית בנושא מיניות, זוגיות ומשפחה של היחידה המקצועית למיניות, מגדר ומשפחה בשפ"י, שיחת טלפון, 23 בנובמבר 2010; מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [חינוך מיני במערכת החינוך](#), כתיבה: אתי וייסבלאי, מרס 2010.

לשם השוואה, כיום במשרד החינוך עוסקים בנושא שימוש בסמים בין 40 ל-50 מדריכים – מספר דומה למספר המדריכים העוסקים בנושא אלימות ופגיעה מינית.

²⁸ טלי טרגר, מנהלת לשעבר של היחידה המקצועית של המשרד למיניות, מגדר ומשפחה בשפ"י, דוא"ל, מרס 2010.
²⁹ נטע ידיד, המדריכה הארצית בנושא מיניות, זוגיות ומשפחה של היחידה המקצועית למיניות, מגדר ומשפחה בשפ"י, שיחת טלפון, 29 בנובמבר 2010.

³⁰ חוזר מנכ"ל משרד החינוך תשס"ט/1, א' באלול התשס"ח, 1 בספטמבר 2008.
³¹ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, אלימות נגד נשים – פעילות מערכת החינוך, כתיבה: אורלי אלמגור-לוטן, נובמבר 2010.

לתוכניות חינוך מיני מוקצות במערכת החינוך הממלכתית כולה כ-100 שעות בלבד. נושאים כגון מחלות מין, איידס, אמצעי מניעה וזהות מינית מיועדים ללמידה בחטיבות הביניים. בכיתות ח' ו-ט' מוקצות לנושא זה כ-30 שעות שנתיות. בחינוך על יסודי נלמדים נושאים כגון זוגיות ללא אלימות וזהות מינית, וגם שם מוקצות לנושאים אלה כ-30 שעות שנתיות.³²

נושא מחלות המין לא נלמד ישירות בבתי-הספר היסודיים אלא במסגרת ההסברה בדבר חולי. הדבר נעשה מתוך צורך להתאים את התכנים ליכולת ההבנה של הילדים בגילים אלו. בחטיבות הביניים ובבתי-הספר התיכוניים הנושא נלמד ישירות.³³

התוכנית "כישורי חיים" מועברת על-ידי מחנכי הכיתות, ואלה מקבלים הדרכה מהיועצים החינוכיים והפסיכולוגים בבתי-הספר. לא תמיד מורים ומחנכים חשים בנוח ללמד נושאים שקשורים למין, ויש מורים שאינם מוכנים לעשות זאת.

אף שהתוכנית "כישורי חיים" היא תוכנית חובה בבתי-ספר יסודיים ובחטיבות הביניים, לפי בדיקה של משרד החינוך היא פועלת ב-60%-70% מבתי-הספר הממלכתיים בלבד. גם כאשר התוכנית מיושמת, לא תמיד נכללים בה השיעורים הממוקדים בחינוך מיני. לעתים מופעל לחץ מצד הורים או גורמים אחרים שלא לעסוק בנושאים כגון זהות מינית. 10%-20% מבתי-הספר התיכוניים מקיימים את התוכנית של משרד החינוך המיועדת לחינוך העל-יסודי במלואה.³⁴ לדברי גב' נטע ידד, המדריכה הארצית בנושא מיניות, זוגיות ומשפחה בשפ"י, בתי-הספר נוטים לעסוק בנושא מיניות ומחלות מין בתגובה על מקרים חריגים (למשל פגיעה מינית), ולא באופן מסודר.³⁵

במרס 2009 הוצגו בכנסת נתוני סקר של משרד החינוך שבדק את יישום התוכנית "כישורי חיים" בבתי-הספר במחוז הדרום (ב-90% מבתי-הספר של המחוז). בסקר עלה כי היקף הלימוד של נושאים הקשורים למניעת מחלות מין שנכללים בתוכנית "כישורי חיים" הוא כדלקמן: חינוך למיניות בריאה – 35%; אמצעי מניעה והיריון – 6%; מניעת מחלות מין, ובכלל זה איידס – 8% בלבד. היקף לימוד נושאים נוספים הקשורים לחינוך מיני כגון דימוי גוף ונושא חברות, זוגיות, חברה ומשפחה עמד על 55%-60% בהתאמה.³⁶ בימים אלו נערך סקר דומה במחוז המרכז.³⁷

במסגרת הפעילות בתחום חינוך מיני ומניעת מחלות מין משרד החינוך משתף פעולה עם כמה ארגונים לא ממשלתיים העוסקים בתחום. העיקריים בהם: "הוועד למלחמה באיידס" ו"זלת פתוחה" – א.י.ת.כ.ם. (האגודה הישראלית לתכנון המשפחה).³⁸ הארגונים הללו מפעילים סדנאות בתחום החינוך

³² מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [חינוך מיני במערכת החינוך](#), כתיבה: אתי וייסבלאי, מרס 2010.

³³ שם.

³⁴ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [חינוך מיני במערכת החינוך](#), כתיבה: אתי וייסבלאי, מרס 2010.

³⁵ נטע ידד, המדריכה הארצית בנושא מיניות, זוגיות ומשפחה של היחידה המקצועית למיניות, מגדר ומשפחה בשפ"י, שיחת טלפון, 23 בנובמבר 2010.

³⁶ פרוטוקול מס' 45 משיבת הוועדה לזכויות הילד בנושא "חינוך מיני במערכת החינוך", 9 במרס 2010.

³⁷ נטע ידד, המדריכה הארצית בנושא מיניות, זוגיות ומשפחה של היחידה המקצועית למיניות, מגדר ומשפחה בשפ"י, שיחת טלפון, 23 בנובמבר 2010.

³⁸ האגודה הישראלית לתכנון המשפחה נותנת ייעוץ והדרכה בנושא מיניות, אהבה וזוגיות, ומפעילה רשת מרכזי מידע וייעוץ לבני נוער ולאנשי מקצוע בתחומים אלו. האגודה משתפת פעולה עם משרד החינוך (שפ"י) ונותנת סדנאות בנושא חינוך מיני בבתי-הספר בחינוך הממלכתי ובחינוך הממלכתי-דתי. לדברי ספי כהן, מנהלת מרכז קשרי קהילה של האגודה (שיחת טלפון, 24 בנובמבר 2010), בתי-הספר הרוכשים סדנה חד-פעמית על-פי רוב מעוניינים בנושא מחלות מין. הייעוץ במרכזי מידע וסיוע לבני נוער של האגודה בקהילה ניתן חינם. בשנת 2009 נערכו במגזר היהודי 42 סדנאות ב-31 בתי-הספר ובפנימיות בהשתתפות 1,554 תלמידים. בחמישה בתי-ספר נערכו גם סדנאות להורים בהשתתפות 500 הורים. כמו כן

המיני ומניעת מחלות מין במערכת החינוך בתשלום, ולא כל בית-ספר יכול להרשות לעצמו פעילות מסוג זה.

ד. חינוך מיני בחינוך הדתי ובחינוך החרדי

משרד החינוך אינו מפיץ חומרי לימוד בנושא חינוך מיני שפותחו ביחידה המקצועית של שפ"י למיניות, זוגיות ומגדר בחינוך הדתי. התוכנית "כישורי חיים" מותאמת למגזר הממלכתי-דתי על-ידי מינהל החינוך הדתי. התוכנית ששמה "המשפחה הדתית – התמודדות בעולם משתנה" מיועדת לכיתות ז' עד י"ב ובנויה משלושה חלקים: מתבגרים, חברות ולקראת הקמת משפחה. הפרק על מתבגרים עוסק בין השאר בסיכונים הגלומים באידס.³⁹ דוגמה להבדלים בפעילות בתחום חינוך מיני בין המגזרים אפשר לראות בחוזר המנכ"ל של המשרד משנת תשס"ו בנושא "בדיקה לגילוי נגיפי איידס בתלמידים בכיתות ט'-י"ב – איגרת לתלמידים" שהוצג לעיל. לכל מגזר מוצעת פעילות חינוכית נלווית שונה: בחינוך הכללי מוצע בין השאר דיון בתרחישים המציגים דילמות הנוגעות לדרכי ההידבקות באידס וקיום יחסי מין בטוחים, ואילו בחינוך הדתי מוצעות הפעילויות האלה: עריכת רשימה של הידוע והלא-ידוע לתלמיד בכל הקשור למחלת האיידס, ציון "נכון" או "לא נכון" ליד היגדים הקשורים למחלה וצפייה בסרט על היחס לחולה איידס.⁴⁰ לדברי גבי ידד, הדיבור על מחלות מין במוסדות הלימוד לציבור הדתי והחרדי חסר, מסיבות הקשורות לדת ולמסורת.⁴¹

ה. חינוך מיני במגזר הערבי

לדברי גבי אסעד מנסור מהיחידה המקצועית למיניות, מגדר ומשפחה בשפ"י, פעילות הקשורה במניעת מחלות מין, ובכלל זה איידס, נעשית בכ-50% מבתי-הספר בחינוך העל-יסודי במגזר הערבי, ובעיקר בשבוע הסמוך ליום האיידס הבין-לאומי. עדיין רבים מבתי-הספר במגזר אינם מוכנים לקיים פעילות בתחום החינוך המיני. בבתי-הספר שבהם מפעילים תוכניות בנושא איידס, הדרכת תלמידים נעשית בעיקר על-ידי יועצים ונציגי משרד הבריאות – רופאים או אחיות – ופחות על-ידי המורים.⁴²

ו. חינוך מיני ליוצאי אתיופיה

שפ"י משתף פעולה עם המחלקה לחינוך וקידום הבריאות של משרד הבריאות בנושא מניעת התפשטות איידס בקרב יוצאי אתיופיה בישראל. במסגרת זו, המחלקה לחינוך וקידום הבריאות מקיימת סדנאות לצעירים בנושאי בריאות מינית וזוגיות. בסדנאות 8-12 מפגשים שבועיים בני שעה וחצי כל אחד.

נערכו 17 סדנאות בלשכות הרווחה והשתתפו בהן כ-200 בני נוער בסיכון (נערים ונערות). במגזר הערבי נערכו 14 סדנאות בהשתתפות כ-1,000 בני נוער (מנתוני דוח שנתי, 2009).

³⁹ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [חינוך מיני במערכת החינוך](#), כתיבה: אתי וייסבלאי, מרס 2010.

⁴⁰ סוכם במרכז המחקר והמידע של הכנסת, [הסברה על מחלת האיידס במערכת החינוך](#), כתיבה: יובל וורגן, נובמבר 2005.

⁴¹ נטע ידד, המדריכה הארצית בנושא מיניות, זוגיות ומשפחה של היחידה המקצועית למיניות, מגדר ומשפחה בשפ"י, שיחת טלפון, 23 בנובמבר 2010.

⁴² אסעד מנסור, המדריכה הארצית בנושא מיניות במגזר הערבי בשפ"י, שיחת טלפון, 24 בנובמבר 2010.

הסדנאות מנוהלות על-ידי אנשים בעלי תעודת מחנך למיניות⁴³ ומנחי קבוצות יוצאי אתיופיה שעברו הכשרה מיוחדת בנושאים האלה. הסדנאות מתקיימות במסגרת שעות העשרה בבתי-הספר, גם בבתי-הספר בחינוך הממלכתי-דתי ובאולפנות לנערות. משרד הבריאות מסייע לאגף לחינוך התיישבותי במשרד החינוך באמצעות סדנאות לבריאות מינית בפנימיות. בסדנאות אלו משתתפים כל בני-הנוער השוהים בפנימיות, ולא רק יוצאי אתיופיה. מדי שנה משתתפים בסדנאות אלו כ-450 תלמידים.⁴⁴

ז. יום האיידס הבין-לאומי במערכת החינוך

מדי שנה ב-1 בדצמבר מציינים בעולם את יום האיידס הבין-לאומי. במערכת החינוך נערכים בשבוע הסמוך ליום הזה לפעילות חינוכית בנושא איידס ומניעתו. משרד החינוך מפרסם חומר רקע בנושא איידס בעבור צוותים מקצועיים של בתי-הספר. החומר גובש ביחידה למיניות, זוגיות ומגדר, ויש בו מידע עדכני בנושא האיידס לצד הפעלות ואירועי מקרה שאפשר להעביר לתלמידים מבית-הספר היסודי ועד י"ב.⁴⁵

בשנת 2005 ערך משרד החינוך סקר טלפוני בקרב 321 מנהלי בתי-הספר (כ-18% מכלל מנהלי בתי-הספר)⁴⁶ במטרה ללמוד על הפעילויות בבתי-הספר בשבוע האיידס. נמצא כי רק בכ-40% מבתי-הספר העל-יסודיים (חטיבות ביניים ותיכונים) וב-7% מבתי-הספר היסודיים נערכה פעילות מיוחדת לרגל יום האיידס. נוסף על כך עלה כי אף שמשד החינוך הכין והפיץ באמצעות האינטרנט חומר לפעילות זו (מצגת, תוכנית לסדנאות ועוד), רק כמחצית בתי-הספר שערכו פעילות השתמשו בחומר.⁴⁷

3.2 משרד הרווחה והשירותים החברתיים

משרד הרווחה והשירותים החברתיים מפעיל תוכניות לחינוך מיני לבני נוער בסיכון ששוהים במסגרות השמה חוץ-ביתיות הפועלות בחסות המשרד. בין השאר מתקיימות סדנאות ותוכניות העשרה בנושא מיניות, הן לצוותים המטפלים והן לבני הנוער עצמם.

בשירות חסות הנוער הפעילות העיקרית מעוברת על-ידי מרפאת לוינסקי (ראו להלן). נוסף על כך נערכות סדנאות בשיתוף הוועד למלחמה באיידס במסגרת פרויקט "מבט אחר",⁴⁸ שמטרתן להקנות ידע על מחלת האיידס. בסדנה כזאת חמישה מפגשים: שניים מהם לאנשי הצוות, שניים לבני הנוער ואחד –

⁴³ כיום יש תוכניות להכשרה מקצועית בתחום מיניות האדם בעבור קבוצות אוכלוסייה שונות במסגרות לימודיות, כגון תוכניות הכשרה של מרכז הכשרה ארצית של האגודה הישראלית לתכנון המשפחה ותוכנית הכשרה דו-שנתית באוניברסיטת בר-אילן בעבור מנחים בתחום המיניות לאנשים עם ליקוי ראייה ועיוורון.

⁴⁴ מירי כהן, מנהלת תחום בכיר שירותי הצלה וע"ר במשרד הבריאות, תשובה על בקשת מידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 22 בנובמבר 2010.

יצוין כי במערכת החינוך לומדים כ-39,000 תלמידים ממוצא אתיופי, ובהם כ-12,000 ילידי אתיופיה. התלמידים יוצאי אתיופיה הם כ-2.1% מן התלמידים בבתי-הספר וכ-3.3% מן התלמידים בחינוך המיוחד. בשנת הלימודים תש"ע למדו בפנימיות של המינהל לחינוך התיישבותי והאגודה לקידום החינוך כ-4,550 תלמידים יוצאי אתיופיה (כ-18% מכלל התלמידים בפנימיות). להרחבה בנושא זה ראו: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, השתלבותם של יוצאי אתיופיה במערכת החינוך, כתיבה: אתי וייסבלאי, אוגוסט 2010.

⁴⁵ אתר האינטרנט של שפ"י, היום הבינלאומי לקידום המודעות לנושא האיידס, כניסה אחרונה: 25 בנובמבר 2010.

⁴⁶ באותה שנה היו 1,745 מוסדות לימוד.

⁴⁷ דוח ממצאי סקר בקרב מנהלי בתי-הספר, שלחה בדוא"ל שוש צימרמן, מנהלת אגף תוכניות סיוע ומניעה בשפ"י, 25 בנובמבר 2010.

⁴⁸ פרויקט הסברה של הוועד למלחמה באיידס בשיתוף לשכת הרווחה – אגף תקון, ובסבסוד המוסד לביטוח לאומי – הקרן לפיתוח שירותים לילדים ונוער בסיכון.

מפגש משותף. בשנת 2010 השתתפו בתוכנית זו חמש מסגרות, ובשנת 2011 מתוכננת השתתפות של 10 מסגרות נוספות. נחשפו לתוכנית כ-400 בני נוער.⁴⁹

בשירות למתבגרים, צעירים וצעירות מופעלות דרך קבע תוכניות על מיניות והסברה מינית, ובכלל זה אמצעי הגנה ומחלות מין. תוכניות אלו מופעלות בעיקר במסגרות הקבוצתיות של השירות – מועדוניות, בתים חמים ודירות מעבר – וגם בשיחות פרטניות. אין למשרד נתונים על מספר בני הנוער המשתתפים בתוכניות אלו, אולם ההערכה היא שמדובר בכמה אלפים מדי שנה.⁵⁰

בשירות לשיקום נוער מתקיימות פעילויות בנושא חינוך מיני, כגון חינוך למיניות בריאה – תוכנית מובנית המועברת לכל חניכי המסגרת – ועבודה קבוצתית עם נערות בנושא מניעת חיזור אלים, חינוך מיני והכנה לחיי משפחה. את התוכניות מעביר מנחה מומחה בתחום המיניות. מדי שנה נחשפים לתוכניות אלו 200 נערים ונערות.⁵¹

בשירות לילד ולנוער יש מרכזייה פדגוגית ארצית המרכזת תכנים והפעלות בנושא חינוך מיני. אחת לחודש נפגשים בה אנשי צוות מהפנימיות המופעלות על-ידי המשרד (125 פנימיות) כדי לגבש תוכניות בעבור בני הנוער השוהים בהן. יש תוכניות כלליות שבהן מידע בנושאים של מין ומיניות, אמצעי הגנה ומחלות מין, ויש תוכניות שנועדו להתמודד עם בעיות מיוחדות בנושא זה שהתעוררו בפנימייה זו או אחרת. על-פי דיווח של המשרד, מרבית הפנימיות מייחסות חשיבות להפעלת תוכניות חינוכיות וטיפוליות בנושא זה ועושות זאת הלכה למעשה.⁵²

3.3 משרד הבריאות

הגורם העיקרי שבאמצעותו משרד הבריאות מעורב בחינוך מיני לתלמידים הוא **אחיות בריאות הציבור**, המועסקות מאז שנת הלימודים תשע"א בשירותי בריאות התלמיד על-ידי חברת "נטלי".⁵³ משרד הבריאות אחראי להפעלת שירותי בריאות לתלמיד בכיתות א' עד ט', ובתיכון משרד החינוך הוא שמופקד על שירותי הבריאות לתלמיד. לפי הנחיות משרד הבריאות לשירותי בריאות התלמיד, יש לכלול חינוך מיני בפעילויות בתחום הרפואה המונעת לתלמידים שיש לקיים. על ספק השירות ליזום ולהכין תוכניות לקידום הבריאות בשיתוף גורמים בבית-הספר ובקהילה ותוכניות לחינוך לבריאות בנושאים נבחרים לתלמידים בכל הכיתות, וכן לתת ייעוץ פרטני וקבוצתי לתלמידים, למורים ולהורים בנושא בריאות ומניעת התנהגויות מסכנות בריאות. חינוך מיני ניתן בשיעור אחד בכיתה ו'.⁵⁴

⁴⁹ טלי יוגב, מנהלת רשות חסות הנוער במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, תשובה על בקשת מידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 29 בנובמבר 2010.

בשנת 2009 טופלו בחסות הנוער 1,692 בני נוער המושמים במגוון מסגרות חוץ-ביתיות.

⁵⁰ עדה פליאל-טרוסמן, סגנית מנהלת שירות מתבגרים, צעירות וצעירים במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, תשובה על בקשת מידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 29 בנובמבר 2010.

בשנת 2009 טופלו בשירות לנוער ולצעירים 19,975 בני נוער במצבי סיכון ומצוקה, ובשירות לנערות ולצעירות טופלו יותר מ-20,000 נערות.

⁵¹ יהודית קדרון, מנהלת השירות לשיקום נוער במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, תשובה על בקשת מידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 29 בנובמבר 2010.

בשנת 2009 טופלו כ-2,600 בני נוער בסיכון המשולבים במסגרות טיפוליות-חינוכיות יומיות בקהילה – מפתנים ומית"רים.

⁵² בנצי בראנץ, מפקח ארצי בשירות לילד ולנוער במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, תשובה על בקשת מידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 29 בנובמבר 2010.

⁵³ חוזר מנכ"ל משרד החינוך בנושא "שירותי בריאות לתלמיד בשנה"ל התשע"א", תשע"א/1.

⁵⁴ משרד הבריאות, "נוהל מתן שירותי בריאות לתלמיד", יולי 2009.

לדברי נציגי שפ"י, כיום היקף המעורבות של אחיות בתי-הספר בתחום החינוך המיני אינו מספק. לדבריהם, כאשר אחיות היו מועסקות בבתי-הספר, המעורבות שלהן בפעילויות בקרב התלמידים ובהכשרה של צוותי הוראה בנושא חינוך מיני בכלל ובנושא מניעת מחלות מין בפרט היתה גדולה הרבה יותר.⁵⁵

המחלקה לחינוך ולקידום בריאות במשרד הבריאות עוסקת בבניית תוכניות לימודים בנושא זוגיות ומיניות ובהעברתן במערכת החינוך. כאמור, עיקר פעילותיה של היחידה הוא בתחום מניעת מחלות מין, ובכלל זה איידס, בעדה האתיופית. המחלקה עוסקת גם בתיווך בין הגורמים המטפלים בחולים ובנשאים. לעתים צוות המחלקה מסייע לבתי-ספר המבקשים סיוע בהוראת נושא מסוים בתחום החינוך המיני.⁵⁶

אחת היחידות של משרד הבריאות הממונות על הטיפול בתופעה של תפוצת מחלות מין בקרב בני נוער היא **מרפאת לוינסקי בתל-אביב** – מרפאה של לשכת הבריאות המחוזית בתל-אביב לאיתור מחלות מין ולטיפול בהן. צוות המרפאה עוסק גם במניעת מחלות מין בקרב בני נוער וצעירים ובקידום התנהגות מינית אחראית בקרבם. פעילות המרפאה בתחום נחלקת לשני מסלולים: האחד פונה לבני נוער נורמטיביים, הנמצאים במערכת החינוך, והאחר פונה לבני נוער בסיכון גבוה, לבני נוער השוהים במסגרות השמה חוץ-ביתיות של חסות הנוער במשרד הרווחה⁵⁷ ולאנשים המעורבים בזנות. הפעילות בתחום המניעה כוללת נושאים הקשורים למיניות, לאמצעי מניעה ולמחלות מין.

בפעילות של המרפאה המכוונת לאוכלוסייה הנורמטיבית פותחה התוכנית "סקס בטוח בעיר הגדולה". מדובר במפגש של שעה וחצי שנועד לקדם שיח בטוח ופתוח בנושא מחלות מין ומניעתן, הריונות לא רצויים ועוד. התוכנית מיועדת לבני 14-22, ומופעלת כיום בבתי-הספר בתל-אביב וגוש דן; היא ניתנת לבתי-הספר כתרומה לקהילה. מאז ינואר 2009 ועד סוף יוני 2010 התקיימו יותר מ-400 מפגשי הסברה והשתתפו בהם קרוב ל-15,000 תלמידים. כמו כן, התקיימו מפגשי הסברה לבני נוער בסיכון במגוון מסגרות, ובכלל זה במגזר הערבי – בתיכון ביפו ובתיכון בחיפה.⁵⁸

⁵⁵ אסעד מנסור, המדריכה הארצית בנושא מיניות במגזר הערבי בשפ"י, שיחת טלפון, 24 בנובמבר 2010.

⁵⁶ רותי וינשטיין, מנהלת המחלקה לחינוך וקידום הבריאות במשרד הבריאות, שיחת טלפון, 24 בנובמבר 2010.

⁵⁷ טלי יוגב, מנהלת רשות חסות הנוער, תשובה על בקשת מידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 29 בנובמבר 2010.

עד כה השתתפו בסדנאות הללו אנשי הצוות והנערות בשבע מסגרות של החסות, וחמיש מסגרות נוספות אמורות להתקיים סדנאות בקרוב.

⁵⁸ יעל גור, מנהלת מרפאת לוינסקי, לשכת הבריאות המחוזית בתל-אביב, שיחת טלפון, 24 בנובמבר 2010.

רשימת מקורות

פרסומים

- דן, מיכאל, [מחלות המועברות במגע מיני](#), המחלקה לאם, לילד ולמתבגר, משרד החינוך, מעודכן לשנת 2010.
- מייקל, קרו, "תרומת משאבי הפרט האישיים והבין-אישיים הכלליים והספציפיים לסיטואציה המינית, להתנהגות מינית מסתכנת בקרב בני נוער", חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת חיפה, הפקולטה ללימודי רווחה ובריאות, בית-הספר לעבודה סוציאלית, מרס 2006.
- Ronny A. Shtarkshall et al., "Sexual Milestones and Factors Associated with Coitus Initiation Among Israeli High School Students", *Arch Sex Behave* (2009) 38: 591-604.
- World Health Organization: [10 facts on sexually transmitted infections](#).
- World Health Organization, ["Health Behavior in School-Aged Children – A World Health Organization Cross National Study"](#).

מסמכי הכנסת

- אלמגור-לוטון, אורלי, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [אלימות נגד נשים – פעילות מערכת החינוך](#), נובמבר 2010.
- בן שרון-פורסטנברג, שירה, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [הטיפול של מערכת החינוך בהסברה ובמלחמה באידס](#), דצמבר 2003.
- וורגן, יובל, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [הסברה על מחלת האיידס במערכת החינוך](#), נובמבר 2005.
- וייסבלאי, אתי, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [חינוך מיני במערכת החינוך](#), מרס 2010.
- צוונר, שרה, מוקד המידע של הכנסת, [יום האיידס הבין-לאומי](#), נובמבר 2004.
- רבינוביץ', מריה, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [מחסור ביועצים ובפסיכולוגים חינוכיים במערכת החינוך](#), פברואר 2010.
- פרוטוקול מס' 45 משיבת הוועדה לזכויות הילד בנושא "חינוך מיני במערכת החינוך", 9 במרס 2010.

מסמכים של משרדים ממשלתיים

- דוח ממצאי סקר בקרב מנהלי בתי-הספר, שלחה בדוא"ל שוש צימרמן, מנהלת אגף תוכניות סיוע ומניעה בשפ"י, 25 בנובמבר 2010.
- חוזר מנכ"ל משרד החינוך בנושא "שירותי בריאות לתלמיד בשנה"ל התשע"א", תשע"א/1, 2010.
- חוזר מנכ"ל משרד החינוך תשס"ט/1, א' באלול התשס"ח, 1 בספטמבר 2008.
- "נוהל מתן שירותי בריאות לתלמיד", משרד הבריאות, יולי 2009.

מכתבים

- בנצי בראנץ, מפקח ארצי בשירות לילד ולנוער במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, תשובה על בקשת מידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, בנובמבר 2010.
- יהודית קדרון, מנהלת השירות לשיקום נוער במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, תשובה על בקשת מידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, בנובמבר 2010.
- טלי יוגב, מנהלת רשות חסות הנוער במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, תשובה על בקשת מידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, בנובמבר 2010.
- ד"ר מור, זהר, יועץ ראש שירותי בריאות הציבור לשחפת ואיידס, מנהל התוכנית הלאומית לשחפת, משרד הבריאות, מכתב, בנובמבר 2010.
- מירי כהן, מנהלת תחום בכיר, שירותי הצלה וע"ר במשרד הבריאות, תשובה על בקשת מידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, בנובמבר 2010.
- עדה פליאל-טרוסמן, סגנית מנהלת שירות מתבגרים, צעירות וצעירים במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, תשובה על בקשת מידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, בנובמבר 2010.

שיחות טלפון

- אסעד מנסור, המדריכה הארצית בנושא מיניות במגזר הערבי בשפ"י, משרד החינוך, שיחת טלפון, 24 נובמבר 2010.
- יעל גור, מנהלת מרפאת לוינסקי, לשכת הבריאות המחוזית בתל-אביב, שיחת טלפון, 24 נובמבר 2010.
- נטע ידיד, המדריכה הארצית בנושא מיניות, זוגיות ומשפחה של היחידה המקצועית למיניות, מגדר ומשפחה בשפ"י, משרד החינוך, שיחת טלפון, 23 נובמבר 2010.
- רותי וינשטיין, מנהלת המחלקה לחינוך וקידום הבריאות במשרד הבריאות, שיחת טלפון, 24 נובמבר 2010.
- שוש צימרמן, מנהלת אגף תוכניות סיוע ומניעה בשפ"י, משרד החינוך, שיחת טלפון, 24 נובמבר 2010.

אתרי אינטרנט

- אתר האינטרנט של משרד הבריאות: [מידע אמין על מחלות מין](#), 2005, כניסה אחרונה: 28 נובמבר 2010.
- אתר האינטרנט של משרד החינוך, היחידה המקצועית בנושא מיניות, מגדר ומשפחה, משרד החינוך, [איידס ומחלות מין](#), מעודכן ל-2010.

